

Literacy education of speech impaired children as a pedagogical-psychological problem

Teshaboeva Feruza Raximovna

Qo'qon davlat pedagogika instituti v.b.dosent (PhD)

Abstract: In this article, it is considered that speech development defects have a negative effect on the intellectual development of children, their preparation for literacy teaching and the process of learning literacy, therefore, it is of great importance to study the specific features of speech development of children with speech defects.

Key words: children with incompletely developed speech, teaching literacy, pronunciation defects, corrective exercises, game, correction, vocabulary, intellectual development, speech, defect.

Ma'lumki, nutqida, itellektida va boshqa muhim sohalarida nuqsoni bo'lgan bolalarda hayotiy tajriba, muloqat tajribasi kam bo'ladi. Natijada bolaning oiladagilar, bolalar bog'chasidagilar, ko'chadagilar, umuman atrofdagilar bilan munosabati va muloqati qiyinlashadi. Nutqdagi nuqsonlar bolaga o'z fikrini erkin ifodalashga to'sqinlik qiladi.

Nutq rivojlanishidagi nuqsonlar bolalarning intellektual tarrafiyotiga, ularning savod o'rgatishga tayyorlashga, savod o'rganishiga salbiy tasir etadi. Shuning uchun nutq nuqsoni bor bolalarni nutq rivojlanishining o'ziga hos hususiyatlarini o'rganishning ahamiyati katta. Darhaqiqat, nutqi to'liq rivojlanmagan bolalarni ijtimoiy hayotga va o'qishga tayyorlash, maktabgacha tarbiya ishida psixik jarayonlarni va shahslararo munosabatni shakllantirish, tarbiya va ta'limning asosini tashkil etishi kerak. Bu bolalarning boshlang'ish sinflarda muvaffaqiyatli o'qishlari uchun zarur bo'lgan bilimlar va ko'nikmalar bilan qurollantirish, bolalarni o'yin, mehnat va o'quv faoliyati jarayonida kelajakka-maktabga va hayotga moslashtirib berish logoped va tarbiyachilarning eng muhim vazifalaridan biri.

Logopedik mashg'ulotlar jarayonida lug'at boyligini rivojlantirish, so'zning ma'nosi mazmunini idrok etish, nutqning leksik tomonining shakllanishi bola bilish jarayonining rivollinishida katta ahamiyatga ega. Chunki, so'z nafaqat muomala va shaxslararo munosabat vositasi, balki tafakkur rivojlanishining asosiy negizidir.

K.D.Ushinskiy "Bizning vazifamiz bolani sinchkov kuzatishga, ko'rgan va eshitganlarini yagona, to'g'ri fikriga birlashtirishga, eshita olishga, ko'rishga va bu fikrni so'z bilan to'g'ri ifodalashga o'rgatishdir" - deb juda to'g'ri ta'kidlagan. Chunki nutq bolaning har tomonlama kamol topishida muhim o'rin tutadi. Bola nutqining to'liq shakllanishi asosan olti yoshgacha to'g'ri keladi. Bu yoshda nutqi

normal rivojlanayotgan bola nutqidagi barcha tovuishlarni, talafuz etishni, soʻzlarni oʻz oʻrnida qoʻllashni, oʻz fikrini mantiyqiy toʻgʻri bayon etishni mukammal egallaydi. Lekin baʼzi bolalarda nutq shakillanishida oʻz tengdoshlariga nisbatan orqada qolish, nutq buzilishlarining turli koʻrinishlari uchraydi. Har bir nutq kamchiligi oʻziga xos tarzda namoyon boʻlib, u bola rivojlanishiga turlicha salbiy tasir koʻrsatadi. Nutq buzilishlariga ega bolalarni koʻpincha normal rivojlanishdan orqada qolishi, aqliy-hissiy sferalarini takomillashmasligiga olib keladi; bollarni maktabga tayyorlashda bir qator qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Bolalarda uchraydigan nutqiy nuqsonlar turli formalarda namoyon boʻladi. Baʼzi bolalarda nutqning tovush talafuz tamonidan kamchilik boʻlsa bashqalarda esa nutqning toʻliq rivojlanmaganligini yoki nutqning tempi, ritmida kamchiliklar uchraydi.

Normal rivojlanayotgan 6-7 yoshli bolaning umumiy va nutqiy rivojlanishi darajasi maktabda taʼlim olishga maʼlum jihatdan yetarli koʻnikmalarga ega boʻlishini koʻrsatadi. Nutqi toʻliq rivojlanmagan bolalarda maktabda taʼlim olishga, savod oʻrganishga zarur boʻlgan nutqiy koʻnikma va malakalar yetarli shakillanmagan boʻladi. Bu esa maktabda taʼlim olish, savod oʻrganish jarayonida bola oldida bir qator qiyinchilikni tugʻdiradi va oʻzlashtirishda tengdoshlaridan orqada qolishiga olib keladi.

Bolalarning maktab taʼlimiga tayyorlash ularning indidval xususiyatlariga, aqliy va jismoniy tamondan nechogʻlik rivojlangaligiga bogʻliqdir. Savod oʻrgatish taʼlim tarbiyaning muhim vositasi boʻlib bu davirda oʻquvchilarga toʻgʻri oʻqish, chiroyli yozish hamda oʻqiganlarini soʻzlab berish oʻrgatiladi. Nutqni gaplarga, gapni soʻzlarga, soʻzni boʻginlarga ajratishi, tovushlarni eshitib va talaffuz qilib bir-biridan farqlash, sozda tovushlarning ketma - ketligiga etibor berishni ham bilishlari taminlanadi. (K.Abdullayeva, K. Nazarov 1966y)

Ona tilini oʻzlashtirish, bolalarni oilada va bolalar bogʻchasida egallagan nutqiy koʻnikmalari (dialogik va monalogik, bogʻlangan nutqni oʻstirish), takomillashtirishni hamda bolar uchun yangi nutqiy faoliyat yozma nutqni shakillantirish vazifalarini oʻz ichiga oladi. Bu vazifalarni yechishi bolalardan yetarli lugʻat boyilgiga ega boʻlishni, nutqni grammatik qatorini rivojlangan boʻlishini talab qiladi.

Ularni amalga oshirishda bolani nutqiy voqelikni anglashi muhim sharoit hisoblanadi.

Shu sababli bu bolalarni oʻqish va yozishiga oʻrgatishga tayyorlash davrida bola nutqidagi nuqsonlarni tuzatish bilan birga olib boriladi.

Tayyorlov davrining asosiy vazifasi bolalar diqqatini soʻzga qaratish, nutqni ular ongida aks ettirishdan iborat. Bu davirda asosiy eʼtabor fonematik idrokni, tovush analizi va sintezini, nutqni ravonligi, va ifodaliligini shakillantirishga qaratilgan. Shu maqsadda tovushlar artikulyatsiyasi aniqlashtiriladi, artikulyatsiya yoki akustik

hususiyati bilan bir biriga yaqin tovushlarni farqlashga bola diqqati qaratiladi. Bolalar soʻzni tovush tuzilishida orentasiya qilishga oʻrganadilar. Har bir soʻz maʼlum miqdordagi qatʼiy ketma – ketlikdagi tovushlardan tuzilganligini anglab yetadilar. Tovush analizi va sintezini shakillantirishga qaratilgan ishlar natijasida bolalar hissiy boyiydi, fikrlash faoliyati faolashadi, ona tiliga qiziqish yuzaga keladi.

Xulosa oʻrnida shuni aytish mumkinki, fonematik eshitishni yetarli rivojlanmaganligi, eslab qolishni sustligi asosiy fikrlash jarayonlarini shakillanmaganligi nutqi toʻliq rivojlanmagan bolalarda ona tilidagi tovushlar bilan tanishish va ularni belgilanishini normal bolalarga nisbatan kech oʻzlashtirishga olib keladi. Shuning uchun ham bunday bolalar bilan savodga oʻrgatishning tayyorlov davridan boshlab jiddiy shugʻillanish talab etiladi, chunki aynan shu davrda pedagog bolada oʻziga ishonchni orttirish orqali oʻqishga qiziqishni oʻygʻota olishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ayupova M.YU. "Logopediya". Toshkent-2007y.
2. Moʻminova L.R., Amirsaidova SH.M. va boshqalar "Maxsus psixologiya" Oʻzbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashryoti. Toshkent – 2013 yil
3. Axmedova Z.M., Ayupova M.YU., Xamidova M.P. "Logopedik oʻyin" Toshkent – 2013
4. Sadikovna, Rakhimova Khurshidakhon, and Oppoxoʻjayev Xojixuja Azimjon oʻg. "THE IMPORTANCE OF INCLUSIVE EDUCATION IN SOLVING THE PROBLEM OF EQUALITY IN THE EDUCATION OF CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS." *Open Access Repository* 4.3 (2023): 757-764.
5. Soliyevna, Mirbobayeva Nodirakhan. "FORMATION OF PROFESSIONAL DIRECTION OF FUTURE DEFECTOLOGISTS." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 11.3 (2023): 546-550.
6. Shuhratjon, Yuldashev Sodir Juraevich Muxammadjonov Shohruh. "Speech therapy games for children with speech defects." *Confrencea* 11.11 (2023): 68-72.
7. Rakhimovna, Teshaboyeva Feruza. "Didactic And Motivational Opportunities For Teaching In Higher Education On The Basis Of Innovative Technologies." *European Scholar Journal* 2.10 (2021): 70-71.
8. Solievna, Mirboboeva Nodirakhan. "FORMATION OF PROFESSIONAL MOTIVATION IN FUTURE DEFECTOLOGISTS." *Confrencea* 11.11 (2023): 138-142.
9. Kodirova, Feruzakhon Usmanovna, S. Z. Matupaeva, and Feruza Rakhimovna Teshaboeva. "Methodical cluster-an innovative mechanism to increase the efficiency of general secondary and inclusive education." (2020).
10. Shahnigor, Rakhimova Khurshidakhon Sadikovna Khomidova. "FORMATION OF KNOWLEDGE, SKILLS AND COMPETENCES IN THE

PROCESS OF TRAINING CHILDREN WITH HEARING DEFECTS TO WORK." *Confrencea* 11.11 (2023): 188-192.

11. Sadikovna, Rakhimova Khurshidakhon, and Rustamova Feruzabanu. "CONTRIBUTION OF CHARLES MIKHAIL EPE TO THE EDUCATION OF DEAF CHILDREN." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 11.3 (2023): 563-566.

12. Sadikovna, Rakhimova Khurshidakhon. "COCHLEAR IMPLANTATION: AN INNOVATION IN THE DEVELOPMENT OF TECHNOLOGY, MEDICINE, DEAF PEDAGOGY AND SPEECH THERAPY." *Open Access Repository* 4.2 (2023): 321-330.

13. Sobirkhanovna, Makhmudova Madinakhan. "SOCIO-PEDAGOGICAL FOUNDATIONS OF INCREASING THE EFFECTIVENESS OF INDEPENDENT EDUCATION OF STUDENTS IN HIGHER EDUCATION." *International Journal of Early Childhood Special Education* 14.6 (2022).

14. Sobirkhanovna, Makhmudova Madinakhan, and Akhmedova Vazirakhan. "EFFECTIVE ORGANIZATION OF CORRECTIONAL-LOGOPEDIC WORK IN CHILDREN WITH CEREBRAL PALSY." *Open Access Repository* 4.3 (2023): 134-141.

15. Sobirkhanovna, Makhmudova Madinakhan, and Vakhobova Munirakhan Sadirdinovna. "PECULIARITIES OF SPEECH OF CHILDREN WITH MOTOR ALALIA SPEECH DISORDER." *Open Access Repository* 4.3 (2023): 851-858.

16. Sobirkhonovna, Makhmudova Madinakhan, and Goyipova Nodira. "Theoretical aspects of the development of academic mobility of future speech therapists in dual education." *Asian Journal of Multidimensional Research* 11.12 (2022): 148-154.